

SAKSBEHANDLER
Ingrid Melgård
Siri Schrøder Vesterkjær
Inger Johanne Rystad

INNVALGSTELEFON
+47 98202853
DERES DATO

TELEFAKS
+47 22 94 04 04
postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
14/02462-1

DERES REF.

VÅR DATO
18.11.2014

ARK. B - Bygninger

Adresseliste (u.off)

Forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer - Kapittel 10 - Fredete eiendommer i justissektorens landsverneplan - Vedtak om fredning ved forskrift med hjemmel i kulturminneloven § 22a

Riksantikvaren viser til forslag om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer kapittel 10, eiendommer i justissektorens landsverneplan, i høringsbrev av 27. november 2013 og 8. september 2014 (utvidelse av fredningens omfang).

Vi oversender med dette forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer kapittel 10, fredete eiendommer i justissektorens landsverneplan fastsatt av Riksantikvaren 18. november 2014.

Fredningen skjer med hjemmel i lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven) § 22a, jf. lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) kap. VII og forskrift 9. februar 1979 nr. 8785 om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven § 12 nr. 1.

1. Bakgrunn for fredningssaken

I kongelig resolusjon 1. september 2006 "*Om overordna føresegner om forvaltning av statlege kulturhistoriske eigedommar*" er fagdepartementene pålagt å utarbeide landsverneplaner for kulturhistoriske eiendommer i sine sektorer. Med grunnlag i landsverneplanene skal departementene/ sektorene i samråd med Riksantikvaren, finne frem til og velge ut for fredning eller annet vern et representativt utvalg av statens eiendommer og bygninger.

Fredningssaken har bakgrunn i landsverneplanen for justissektoren. Planen for politiet, domstolene og kriminalomsorgen ble utarbeidet av Justis- og politidepartementet (nåværende Justis- og beredskapsdepartementet) i samråd med Statsbygg og Riksantikvaren i perioden 2007-2011. Planen for Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) ble utarbeidet i samråd med Forsvarsbygg og Riksantikvaren i perioden 2009-2011. Prosjektet har blant annet hatt som formål å finne fram til og velge ut for vern et utvalg av justissektorens byggverk og anlegg. Landsverneplanen for justissektoren omfatter kulturminner som politibygg, domstoler, fengsler og sivilforsvarsanlegg spredt over hele landet.

2. SKE-forskriften

Fredningen av statlige eiendommer skjer ved én felles forskrift: Forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer (SKE-forskriften).

Forskrift nr. 1088 om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer kapittel 1 – generelle bestemmelser ble vedtatt av Riksantikvaren 9. november 2011.

SKE-forskriften kapittel 1 inneholder generelle bestemmelser som også gjelder for de eiendommer som nå fredes i kapittel 10.

Vedlagt i dette brev er:

- kapittel 1 generelle bestemmelser
- kapittel 10 fredete eiendommer i justissektorens landsverneplan

Kapittel 10 består av 2 paragrafer. § 10-1 viser fredningens omfang. Til § 10-1 hører 25 vedlegg hvor omfanget og formålet med fredningen presiseres nærmere. § 10-2 omhandler frist for utarbeidelse av forvaltningsplaner.

Forskriften er elektronisk tilgjengelig på Lovdata og på Riksantikvarens hjemmesider.

3. Fredningens omfang

Fredningen omfatter til sammen 83 objekter, inkludert utomhus, fordelt på 25 eiendommer. Anleggene er fordelt på 14 kommuner i 10 fylker.

Oversikt over eiendommene som omfattes av fredningen finnes i SKE-forskriften § 10-1.

For ytterligere redegjørelse for fredningens omfang, formål og begrunnelse vises det til vedleggene 1-25 til SKE-forskriften § 10-1.

4. Eierskap

Alle bygningene var i statlig eie da arbeidet med landsverneplanen startet i 2007. Siden er to av eiendommene blitt avhendet. For eiendommene som er avhendet ble det varslet oppstart av fredningssak i forkant av salget, og de er nå fredet som del av justissektorens landsverneplan.

Enkelte av eiendommene ligger helt eller delvis på privat grunn (ikke-statlige). Fra disse er det innhentet skriftlig samtykke til forskriftsfredningen, se kap. 4.1.

4.1. Samtykke til fredning fra grunneiere

Enkelte av bygningene står på eiendommer med kommunal eller privat grunneier. Fredning ved forskrift etter kulturminneloven § 22a gjelder eiendom som er i statlig eie. Dersom et statlig byggverk står på kommunal eller privat grunn, kan fredning etter den forenklete fredningsprosessen som kml. § 22a gir anvisning på benyttes, dersom det innhentes samtykke til dette fra ikke-statlige grunneier.

Riksantikvaren har kontaktet grunneierne av de ti eiendommene dette gjelder, og bedt om skriftlig aksept til at de aktuelle bygningene fredes gjennom forskrift. Det er gitt aksept for dette fra alle grunneierne.

Grefsenkollen alarmplass: Grunneier aksepterer i brev 2. juni 2014 at fjellanlegget på eiendommen gnr. 75 bnr. 1 i Oslo kommune fredes ved forskrift.

Oslo fengsel: Grunneier aksepterer i brev 2. juni 2014 at alleen på eiendommen gnr. 230 bnr. 100 i Oslo kommune fredes ved forskrift.

Sem fengsel: Grunneier aksepterer i brev 18. desember 2013 at bygningen på eiendommen gnr.51 bnr. 1 fnr. 8 i Tønsberg kommune fredes ved forskrift.

Bygningen ligger også delvis på eiendommen gnr. 9522 bnr. 1. Grunneier aksepterer i brev 13. mai 2014 at i bygningen fredes ved forskrift.

Hordaland sivilforsvarsleir Espeland: Grunneier aksepterer i brev 14. januar 2014 at demningen som til dels ligger på eiendommen gnr. 55 bnr. 1-6,8-9,41 i Bergen kommune fredes ved forskrift.

Ravneberget kommandoplass, utkikkskiosk: Grunneier aksepterer i brev 20. mai 2014 at utkikkskiosken på eiendommen gnr. 161 bnr. 49 i Bergen kommune fredes ved forskrift, ut fra de endrete forutsetninger ved at radiomasten er blitt tatt ut av fredningsområdet.

Trondheim fengsel, Kongens gate avdeling: Grunneier aksepterer i brev 28. januar 2014 at bygningen som til dels ligger på eiendommen gnr. 40 bnr. 289 i Trondheim kommune fredes ved forskrift.

Utkikkskiosk Kuhaugen: Grunneier aksepterer i brev 4. januar 2014 at utkikkskiosken på eiendommen gnr. 411 bnr. 2 i Trondheim kommune fredes ved forskrift.

Sama Harstad kommandoplass: Fjellanlegget ligger i undergrunn under seks eiendommer i Harstad kommune.

Grunneier på eiendommen gnr. 62 bnr. 6 aksepterer i brev 12. juni 2014 at fjellanlegget fredes ved forskrift. Eier gjør imidlertid oppmerksom på at Sivilforsvaret og heller ikke Riksantikvaren har rett til å disponere noe av overflateeiendommen ut over adkomstrett til tunellanlegget.

Grunneier på eiendommen gnr. 62 bnr. 391 aksepterer i brev 19. desember 2013 at fjellanlegget fredes ved forskrift.

Grunneier på eiendommen gnr. 62 bnr. 317 aksepterer i brev 15. januar 2014 at fjellanlegget fredes ved forskrift.

Grunneierne på eiendommen gnr. 62 bnr. 301 aksepterer i brev 19. januar og 24. april 2014 at fjellanlegget fredes ved forskrift. En tredje part som i Matrikkelen står som medeier på 62/301, meldte tilbake 20.12.2013 at de ikke lenger er medeier i eiendommen.

Grunneier på eiendommen gnr. 61 bnr. 54 aksepterer i brev 3. april 2014 at fjellanlegget fredes ved forskrift.

Grunneierne på eiendommen gnr. 61 bnr. 58 aksepterer i brev 8. april 2014 og 16. oktober 2014 at fjellanlegget fredes ved forskrift.

Sommervann/Geassejávri: Grunneier aksepterer i brev 3. januar 2014 at hytte, naust og utedo på eiendommen gnr. 16 bnr. 1 fnr. 5 i Tana kommune fredes ved forskrift, men legger til grunn at fredningen ikke får følger for festeforholdet mellom Finnmarkseiendommen som bortfester og Øst-Finnmark politidistrikt som fester. Riksantikvaren har ikke grunn til å tro at fredningen skal få konsekvenser for festeforholdet. Riksantikvaren er opptatt av at fredete bygninger fortsatt skal være i bruk.

5. Prosess og tidligere saksgang

Riksantikvaren sendte forslag til forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer kapittel 10 på høring 27. november 2013 med frist på ni uker til å avgi uttalelse. Vi har mottatt 26 uttalelser til fredningsforslaget.

Med bakgrunn i høringsuttalelsene har det blitt holdt et møte med Justis- og beredskapsdepartementet, Statsbygg og Kriminalomsorgsdirektoratet 27. mars 2014. Det er holdt et møte med Statsbygg 25. februar 2014 for å diskutere mindre justeringer og presiseringer. Det har vært god og løpende dialog med Statsbygg med forankring av justeringer og endringer i fredningsforslaget. Det har vært kontakt med DSB som er kjent med høringsprosessen og høringssvarene, men det har ikke vært behov for noe eget møte i sakens anledning. Det er også foretatt befarings til Rytterkorpsets bygninger 4. september 2014.

På bakgrunn av en misforståelse om eierskap til kompleks 14347 Rytterkorpset ble denne ikke tatt med i fredningsforslaget fra november 2013.

Rytterkorpsets bygninger er vernevurdert i landsverneplanen for Akershus festning, der de også ble plassert i verneklasse 1. Denne verneplanen ble utarbeidet av Forsvarsbygg i 1998. Rytterkorpsets bygninger er også omtalt i landsverneplanen for justissektoren, fordi disse to bygningene eies av Statsbygg, og fordi de har klar tilknytning til justissektoren (politiformål), er de nå tatt inn i fredningen av justissektorens bygninger.

Riksantikvaren sendte den 8. september 2014 derfor ut forslag om fredningen av to bygninger tilhørende komplekset Rytterkorpset. Til dette fredningsforslaget har vi mottatt 4 uttalelser.

For Møre og Romsdal sivilforsvarsleir, Isfjorden ble det varslet oppstart av fredningen (3. mai 2011), før salget av eiendommen ble gjennomført Etter melding om mulig avhending av Grefsenkollen sivilforsvarsleir ble anlegget varslet fredet 14. desember 2011. Siden fredningsprosessen var påbegynt før salget kan den forenklete fredningsprosessen etter kml. § 22a gjennomføres også for disse eiendommene. Riksantikvaren er også blitt orientert om at Sivilforsvarsmagasinet i Skien ble avhendet 9. september 2014. Dette har ingen betydning for fredningssaken i og med at fredningssaken på det tidspunktet var startet opp og ny eier er informert om fredningsforslaget.

5.1. Landsverneplanen for justissektoren

Landsverneplanen er utarbeidet gjennom en lengre prosess som ble initiert av Justis- og beredskapsdepartementet og startet i 2007. Statsbygg har utarbeidet landsverneplan for den statlige bygningsporteføljen innenfor områdene politi, domstol og kriminalomsorg. Forsvarsbygg, Nasjonale Festningsverk, har utarbeidet landsverneplanen for sivilforsvarets eiendommer. Arbeidet er fulgt opp gjennom møter i koordineringsgrupper med deltakere fra Justis- og beredskapsdepartementet, Statsbygg, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Forsvarsbygg, SKE-sekretariatet (fram til sekretariatet ble nedlagt høsten 2009) og

Riksantikvaren, Justis- og beredskapsdepartementet forankret verne vurderingene i egne sektorer før de oversendte formelt landsverneplanen til Riksantikvaren for endelig behandling i brev av 17. februar 2011.

5.2. Endringer etter høringen

Statens hus Arendal ble etter den offentlige høringen av fredningsforslaget endret fra verneklasse 1 til verneklasse 2. Riksantikvaren orienterte eiere og berørte parter i epost 1. april 2014 om at fredningsforslaget for Statens hus Arendal frafalles. Se også kap. 6.4.12.

Det forekommer ellers enkelte endringer eller justeringer av fredningsomfanget på flere eiendommer. Dette er nærmere omtalt under de enkelte eiendommene i kap. 6.4.

I fredningsvedleggene har Riksantikvaren også utført mindre justeringer der dette har vært hensiktsmessig, samt satt inn oppdaterte plantegninger og kart der dette har vært nødvendig. Det er også foretatt presiseringer i formål, omfang og beskrivelser der vi har sett behovet for dette, og der det er kommet innspill til presiseringer.

6. Høringsuttalelser

Justis- og beredskapsdepartementet har ingen merknader til fredningsforslaget eller justeringene som er gjort i forhold til departementets landsverneplan.

Politiet, Finnmarkseiendommen, Fylkesmannen i Vestfold, Fylkesmannen i Sør-Trøndelag har ingen merknader til fredningsforslaget.

Akershus fylkeskommune, Hordaland fylkeskommune, Finnmark fylkeskommune stiller seg positiv til fredningsforslaget for sine respektive fylker.

Oslo kommune er på overordnet nivå positiv til fredningsforslaget, og vurderer at arbeidet med de ulike landsverneplanene er viktig arbeid for å ivareta kulturminner av nasjonal og regional verdi. De fremhever at de ulike landsverneplanene må ses i sammenheng for å balansere det totale fredningsomfanget, og forutsetter videre at det ligger grundige kulturminnefaglige vurderinger til grunn for utvalget.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren registrerer at mange stiller seg positive til at eiendommene blir fredet, noe som er svært gledelig. Fredningsomfanget i landsverneplanen er vurdert ut fra kulturminnefaglige hensyn, med hovedvekt på kulturhistoriske og arkitektoniske kvaliteter. Geografisk spredning i landet har vært et av flere kriterier i utvelgesarbeidet, og vi mener spredningen er forholdsvis god, ut fra hva som ligger i den totale statlige eiendomsmassen.

Statsbygg ber om et møte med Riksantikvaren for å gjennomgå viktige spørsmål knyttet til fredningssaken.

Riksantikvarens kommentarer:

Det har vært en god løpende dialog samt flere møter mellom Statsbygg og Riksantikvaren etter høringsprosessen for å følge opp merknader og vurderinger.

Statsbygg foreslår at fristen for forvaltningsplaner endres fra april 2014 til april 2015.

Riksantikvarens kommentarer:

Ved en inkurie ble det oppgitt feil årstall vedrørende forvaltningsplaner i fredningsforslaget. Riksantikvaren har endret frist for forvaltningsplaner til utgangen av 2015.

Sametinget oppfordrer at hyttas historie med vekt på samiske spørsmål blir tatt inn i forvaltningsplanen for Reinpolithytta på Sommervann i Vadsø. Sametinget ber også om å få forvaltningsplanen til høring.

Riksantikvarens kommentarer:

Det er departementet/ sektoren selv som har ansvar for utarbeidelsen av forvaltningsplaner. Riksantikvaren har videreformidlet ønsket om å få forvaltningsplanen til høring, til rett instans, men oppfordrer også Sametinget til å ta direkte kontakt med Statsbygg vedrørende dette.

6.1. Merknader til forvaltning av fredete eiendommer

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg ønsker at det i forskriften blir presisert at fredning ikke skal være til hinder for fortsatt bruk av eiendommene som fengsel for de eiendommene som er formålsbygde. I sær ved interiørfredning. De mener at fredningen av interiør og utomhus må begrenses i størst mulig grad for at fredningen ikke skal være til hinder for fortsatt bruk innen kriminalomsorgen (som fengsel). Unntaksvis hevder de at fredning av interiører i celleavdelinger kan være mulig dersom det i forskriften blir presisert at fredningen ikke skal være til hinder for fortsatt bruk som fengsel. De poengterer at dette især gjelder Vik fengsel og Larvik fengsel.

Oslo kommune forutsetter at fredningen ikke er til hinder for aktiv og samfunnsnyttig bruk av bygninger og utearealer, eller til hinder for bruk av tilliggende eiendommer.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren ønsker at fredete objekter blir brukt. Riksantikvaren har ikke myndighet til å bestemme hva slags type bruk byggverkene og anleggene skal ha. Endringer på de fredete objektene som følge av bruk og utvikling må behandles konkret i hvert enkelt tilfelle. Vi mener det er tatt tilstrekkelig hensyn til bruk og utvikling av fredete byggverk og anlegg i de generelle bestemmelsene i SKE-forskriften kapittel 1.

Vi vil i denne sammenheng også vise til Riksantikvarens rundskriv 27.09.2013 (endret 20.05.2014) *Enklere og raskere dispensasjonsbehandling av tiltak på byggverk, anlegg mv. fra nyere tid, områder og kulturmiljøer som er fredet i medhold av kulturminneloven*. Hensikten med dette rundskrivet er å legge til rette for en bedre eier- og brukerorientert forvaltning med en enhetlig praktisering av regelverket. Det fremgår bl.a. at i behandlingen av en dispensasjonssøknad skal det legges vekt på at eksisterende bruk skal kunne videreføres, eventuelt at det kan legges til rette for ny bruk. En fredet bygning oppnår best vern når den er i bruk.

Avslutningsvis vil vi sitere følgende om dispensasjonsbehandlingen fra vedtaksbrevet til SKE-forskriften kapittel 1, 9. november 2011:

«Siste ledd i § 1-4 har nå følgende ordlyd: "I vurderingen av hva som utgjør særlige tilfelle kan det også legges vekt på tiltak av vesentlig samfunnsmessig betydning, som for eksempel hensyn til sikkerhet og andre forhold av vesentlig betydning." I begrepet tiltak av "vesentlig samfunnsmessig betydning" vil også hensynet til virksomhetens videre drift kunne vektlegges så fremt det ikke medfører vesentlig inngrep.» (Vår understrekning.)

De senere årene har samarbeidet med Statsbygg blitt videreutviklet og vi opplever å ha et godt og konstruktivt samarbeid med gode resultater i både store og små saker.

Når det gjelder interiører i fengsler, er det kun i et fåtall fengsler hvor deler av interiøret er fredet. Fredet interiør er altså begrenset slik at det ikke skal være til hinder for forhold knyttet til sikkerhet, boforhold og videre bruk som fengsel. Riksantikvaren har i tillegg valgt å redusere interiørfredninger i flere av bygningene som følge av høringsinnspillene, dette er nærmere omtalt under den enkelte eiendom i kap. 6.4.

Endringer på de fredete objektene som følge av bruk og utvikling må behandles konkret i hvert enkelt tilfelle. Riksantikvaren ønsker en god dialog om de fredete eiendommene. Det er vesentlig at kulturminneforvaltningen kontaktes tidlig i prosessen ved planlegging av tiltak. Det skal utarbeides forvaltningsplaner, og der vil detaljer bli utdypet.

6.2. Generelle merknader til fredningsomfang

Statsbygg mener bruk av mer standardiserte omfangstekster kan være problematisk, særlig ved utomhusfredning der grunnlagsmateriale fra landsverneplanen ikke forelå. De ber om opplysning av det som inngår i fredning begrenses til det som faktisk er relevant på den enkelte eiendom.

Riksantikvarens kommentarer:

Det er påpekt at beskrivelsene av objektene ikke er presise nok i standardformuleringene i forskriften. Riksantikvaren har i dialog med Statsbygg gjennomgått tekstene og presisert disse.

Forsvarsbygg Nasjonale festningsverk og Finnmark fylkeskommune etterspør begrunnelse for at sivilforsvarsanlegget Bergstien fjellanlegg i Vadsø ble tatt ut av fredningen i forkant av det utsendte fredningsforslaget, samt hvorfor det ikke ble satt i verneklasse 2 eller dokumentert for «arkivmessig bevaring».

Riksantikvarens kommentarer:

Bergstien fjellanlegg og undervisningsbygg i Vadsø ble tatt ut av fredningsforslaget av Riksantikvaren i forkant av høringsforslaget. Dette ble gjort etter en helhetsvurdering av fredete fjellanlegg i sivilforsvarets fredningsportefølje. Riksantikvaren er kjent med at det er svært krevende å ivareta et fjellanlegg. Selv om Riksantikvaren ikke satte krav om arkivmessig bevaring (dokumentasjon) av fjellanlegget, mener vi sektoren selv gjerne kan ta initiativ for å gjennomføre en slik dokumentasjon. Dette er en del av sektoransvaret, og ikke noe Riksantikvaren normalt er involvert i.

Sør-Trøndelag fylkeskommune mener Trondheim tinghus fra 1939 bør endres fra verneklasse 2 til verneklasse 1 på grunn av sine representative og arkitektoniske kvaliteter og som eksempel fra en periode som er svakt representert i fredningslisten.

Riksantikvarens kommentarer:

Trondheim tinghus tas ikke med i fredningen på nåværende tidspunkt. Riksantikvaren er enig i at bygningen har høy arkitektonisk og kulturhistorisk verdi, og takker fylkeskommunen for godt innspill.

Bergen kommune mener anmodning om grunneiers aksept til forenklet fredningsprosess etter kulturminneloven § 22a bør sendes ut i forkant av høring om fredningsforslag.

Riksantikvarens kommentarer:

Bergen kommune har merknad til at forespørsel om skriftlig aksept bør sendes ut i forkant av fredningsforslaget/høringen. Riksantikvaren ser problemstillingen i og med at kommunen ofte skal ha dette opp til kommunestyrebehandling, men av forskjellige grunner, blant annet av hensyn til private eiere, vil aksept sendes ut etter fredningsforslaget. Vi vil likevel se om rutinen kan endres, slik at kommuner og evt. andre offentlige instanser kan få det tilsendt på forhånd.

6.3. Øvrige merknader

Vestfold fylkeskommune har merknad til teksten om tilskuddsmidler i høringsbrevets kapittel 5.2. De peker på at fylkeskommunen ikke har egne tilskuddsmidler til eiere av fredete bygninger og anlegg, at dette er midler som tildeles fylkeskommunen av Riksantikvaren over statsbudsjettet.

Riksantikvarens kommentarer:

Private eiere av fredete bygninger/anlegg kan søke om økonomisk tilskudd til utbedring og reparasjon og vedlikehold. Søknaden går via fylkeskommunene. Klima og miljødepartementets årlige budsjett for Riksantikvaren avgjør hvor mye den enkelte fylkeskommune får til fordeling. Tilskuddsmidlene har i de senere årene økt, og stadig flere fredete eiendommer oppnår ordinært vedlikeholdsnivå etter istandsetting med statlige tilskuddsmidler. Erfaringsvis vil statlige tilskudd kunne dekke fra 50-70 % av kostnadene. Blir det satt vilkår for en dispensasjon som fordyrer arbeidet, skal eieren få helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen. Flere fylkeskommuner bevilger også egne midler. Det kan også søkes om tilskudd fra Norsk Kulturminnefond på Røros, og det finnes dessuten enkelte andre støtteordninger. Statens bygninger kan ikke få tilskudd.

Oslo kommune stiller i sin høringsuttalelse spørsmål ved lovgrunnlaget for akseptklæring om at forskriftsfredning etter kml. § 22a, som gjelder bygg og anlegg mv. i statlig eie, også kan innbefatte to grunnarealer i kommunal eie. Oslo kommune ønsker at Riksantikvaren kommer nærmere tilbake til spørsmålet om akseptklæring når endelig fredningsforslag foreligger.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren har i etterfølgende kommunikasjon med Oslo kommune redegjort for dette, og akseptklæring ble mottatt fra Oslo kommune i brev av 02.06.2014.

6.4. Merknader knyttet til de enkelte eiendommene

6.4.1. Ila fengsel, forvarings- og sikringsanstalt (vedlegg nr. 1)

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg mener omfanget av utomhusfredningen bør justeres i forhold til formålet med fredningen, som er å ta vare på Ila som fangeleir fra 2. verdenskrig. Statsbygg foreslår videre at bevarte gjerdestolper med opprinnelig plassering fra tiden som Grini fangeleir fredes i stedet for to minnestøtter.

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg foreslår videre at interiørene i celleavdelingens sørfløy i 2. etasje og 4. etasje, ikke fredes. Statsbygg trekker frem at fredningens omfang bør avstemmes til fredningsformålet, som her er anleggets historie som fangeleir under 2. verdenskrig.

Statsbygg foreslår at det føyes til en setning på kompleksbegrunnelsen om etterbruk av fangeleiren, først som fengsel for landsvikdømte, og fra 1950 som fengsel for menn. De foreslår også en justering av begrunnelsen for hovedbygg.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren er enig i vurderingen av utomhus. De tidligere foreslåtte minnesmonumentene «Grinimonumentet» og «Minnesmerke over Lauritz Sand» er tatt ut av fredningen, og to gjerdestolper fra fangeleiren under 2. verdenskrig som fortsatt står på opprinnelig sted er tatt inn. Endringen er gjort i forståelse med Statsbygg.

Det kom også inn merknad til interiørenes omfang, med forslag om reduisering. Formålet med fredningen er først og fremst å ivareta krigsminnet Grini fangeleir fra 2. verdenskrig og dette er nå presisert i fredningsteksten. Riksantikvaren er enig i at interiørene som foreslått i celleavdelingens sørfløy i 2. og 4. etasje ikke representerer krigshistorien. Forslaget om å ta ut de nevnte interiørene er tatt til følge. Interiørene i celleavdelingens sørfløy i 2. og 4. etasje fredes ikke.

Begrunnelsen for hovedbygg er justert i tråd med høringsinnspill.

6.4.2. Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt (vedlegg nr. 2)

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg ønsker at utomhusarealene tas ut av fredningen. Statsbygg mener fredningen skaper usikkerhet om hva som materielt sett fredes, at det ikke er entydig fysisk betinget, samt at det gir uklare føringer for blant annet nødvendige sikkerhetstiltak. De stiller også spørsmål om det er hjemmel å frede arealet nærmest som en «siktsone». De foreslår i stedet at en sikring av anleggets eksponering og frittliggende karakter i stedet knyttes til de enkelte bygningene.

Kriminalomsorgsdirektoratet påpeker et behov for ny heis i fengselsbygningen, og at denne av plasshensyn trolig må etableres utvendig. Dersom en slik utvendig etablering ikke kan gjennomføres ved en fredet bygning, vil de anbefale at fengselsbygningen ikke fredes. De støtter videre forslaget om at interiørene tas ut av fredningen.

Oslo kommune støtter at interiørene tas ut av fredningen. De mener videre det er viktig at omfanget av utomhusfredningen ikke utvides, da dette kan vanskeliggjøre fremtidig arealutvikling.

Byantikvaren i Oslo har i sin uttalelse til Plan- og bygningsetaten trukket fram at et tilbygg til verkstedet (mot nord) ble oppført kort tid etter verkstedet. De mener tilbygget også bør fredes. Videre at det bør vurderes å inkludere et større utomhusområde med arealet nord for anlegget i fredningsomfanget.

Statsbygg påpeker at det er vurdert at en eventuell utvidelse av fengselsanlegget vil skje ved arbeidsdriftens verksted. De ønsker av den grunn at formål og begrunnelse for verkstedbygningen endres, slik at en påbygging kan skje uten at dette kommer i konflikt med fredningen.

Riksantikvarens kommentarer:

Flere har kommentert fredningen av utomhus. Riksantikvaren ser utfordringene knyttet til fredningen av utomhus, og har tatt høringsuttalelsene til følge. Utomhus fredes ikke.

Det er påpekt fremtidige tiltak og behov for at fengslet skal kunne utvikles og fortsatt brukes. Dette gjelder etablering av utvendig heis, og utvidelse i tilknytning til bygningen «Arbeidsdriftens verksted». Begge sakene er knyttet til fengselsdriften. Riksantikvaren ser behovene som er nevnt og så lenge anlegget fortsatt brukes som fengsel vil vi gjennom dialog finne løsninger på tiltak som er nødvendige for ivaretagelse og opprettholdelse av bruken. Slike tiltak vil måtte dispensasjonsbehandles av kulturminneforvaltningen. Det er Riksantikvarens holdning at offentlige bygninger får størst mulig tilgjengelighet gjennom UU-tiltak (universell utforming). Vi viser for øvrig til kap. 6.1 om forvaltning av fredete eiendommer.

Ved vurderingen av Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt er det lagt vekt på at hovedfasaden, dvs. fasadene som vender mot adkomstarealet, er av særlig verdi og det mest karakteristiske ved anlegget. Statsbygg har kommentert at en eventuell utvidelse av fengslet vil skje i bakkant av bygningen «Arbeidsdriftens verksted» og har derfor bedt om at formål for denne bygningen endres for å muliggjøre en eventuell utvidelse av fengselsanlegget. Riksantikvaren mener «Arbeidsdriftens verksted» er en viktig del av anlegget, men at den samtidig er en underordnet del av det helhetlige anleggets monumentale komposisjon. Med bakgrunn i dette innspillet har Riksantikvaren justert formålet for den nevnte bygningen. Vi har også vurdert at dette gjelder «aggregatbygning/fyrhus» og har gjort tilsvarende justering av formål for denne.

Til innspill om utvidet fredningsomfang for tilbygg til verksted og utomhusareal har vi på nåværende tidspunkt ikke funnet grunn til å utvide det omfanget som man er kommet frem til gjennom landsverneplanarbeidet.

6.4.3. Grefsenkollen alarmplass (vedlegg nr. 3)

Oslo kommune mener det er problematisk å frede kulturminner som i sin helhet ligger i fjell, slik Grefsenkollen alarmplass gjør, da disse ikke er tilgjengelig for allmenheten uten omfattende tilrettelegging, og mener dette kan umuliggjøre annen bruk enn ren museal bruk.

Byantikvaren i Oslo har i sin uttalelse til Plan- og bygningsetaten at de anbefaler fredningen av Grefsenkollen alarmplass.

Riksantikvarens kommentarer:

Gjennom arbeidet med landsverneplanene blir ulike typer eiendommer vurdert og foreslått fredet. Utvalget skal representere ulike statlige etaters virkefelt og historie. Fjellanlegg til sivilforsvarsformål er et viktig kulturminne fra den kalde krigens periode. Grefsenkollen alarmplass er et av de best bevarte anleggene fra denne tiden. Når det gjelder bruk og eventuelt ny bruk viser vi til kap. 6.1 om forvaltning av fredete eiendommer.

6.4.4. Høyesteretts hus, Oslo (vedlegg nr. 4)

Oslo kommune er fornøyd med at fredningen avgrenses til selve bygningskroppen for å sikre fleksibilitet på nærliggende grunn til fremtidige planer for nytt regjeringsbygg.

Byantikvaren i Oslo har i sin uttalelse til Plan- og bygningsetaten at de anbefaler fredningen av Høyesteretts hus.

6.4.5. Oslo fengsel (vedlegg nr. 5)

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg mener omfanget som foreslått for utomhus er for detaljert, og foreslår å ta ut deler av teksten. Videre foreslås en tilføyning til formålet om at fredningen skal sikre arealets lukkede, oversiktlige og kontrollerbare preg.

Statsbygg mener omfang og formål for interiørene i Avd. A/Botsfengslet kan misforstås, at det ikke er bevart så mye av interiørene som forskriften gir uttrykk for, og de foreslår derfor en justering i omfang, formål og begrunnelse.

Oslo kommune mener interiørene bør tas ut av fredningsforslaget for å gi mulighet for fremtidig oppgradering som fengsel eller utvikling til ny bruk. De mener også det er nødvendig at fredningen av utomhusarealene gir rom for mindre tilbygg eller nye enkeltbygg innenfor murene.

Byantikvaren i Oslo har i sin uttalelse til Plan- og bygningsetaten at de anbefaler fredningen av Oslo fengsel, Botsfengslet. De mener at utomhusarealet mellom fengselsmuren og tårnbygget er viktig for å sikre anleggets helhet og at dette arealet bør fredes.

Riksantikvarens kommentarer:

Når det gjelder interiørene vil vi presisere at det i svært begrenset omfang er fredete interiører ved Oslo fengsel. De interiørene som er fredet har stor kulturhistorisk verdi. Fredningen av de utvalgte interiørene vil ikke være til hinder for oppgradering som fengsel eller utvikling til ny bruk.

I fredningsvedlegget er utomhus er blitt delt opp i to objekter: ett for alléen og ett for ringmuren og området rundt avd. A. Ordlyden for de to oppslagene er nå presisert. I formålet for fredningen av ringmuren og området rundt avd. A er det gjort endring i henhold til høringsvaret om at fredningen skal sikre arealets lukkede, oversiktlige og kontrollerbare preg.

Alle endringer på et fredet areal må dispensasjonsbehandles. Dersom tiltaket ikke medfører vesentlige inngrep og forringer formålet med fredningen kan det vurderes tillatt.

Riksantikvaren takker for gode innspill til omfang av utomhusarealet. Vi har på nåværende tidspunkt ikke funnet grunn til å utvide det omfanget som man er kommet frem til gjennom landsverneplanarbeidet.

Fredningens avgrensning i nedre del av alléen er justert slik at fortauet ikke omfattes av fredningen.

6.4.6. Politihøgskolen, Oslo (vedlegg nr. 6)

Byantikvaren i Oslo anbefaler i sin uttalelse til Plan- og bygningsetaten at fredningsforslaget utvides slik at det også omfatter den eldste delen av skoleanlegget, med gardekasernen fra 1907/1922.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren takker for godt innspill til fredningsomfanget. De nevnte bygningene er i landsverneplanen plassert i verneklasse 2. Vi har på nåværende tidspunkt ikke funnet grunn til å utvide det omfanget som man er kommet frem til gjennom landsverneplanarbeidet.

6.4.7. Rytterkorpsets bygninger (vedlegg nr. 7)

Rytterkorpsets bygninger ble tatt inn i fredningsforskriften gjennom et eget høringsforslag datert 8. september 2014 (se kap. 5).

Justis- og beredskapsdepartementet og Forsvarsbygg har ingen merknader til fredningen av Rytterkorpsets bygninger. Forsvarsbygg påpeker at disse bygningene også ble vurdert i verneklasse 1 i Verneplan for Akershus utarbeidet av Forsvarsbygg i 1998.

Statsbygg har ingen merknader til fredningen av eksteriør, men mener fredningsbestemmelsene for interiør vanskeliggjør bygningenes bruk som stall og ridehus.

Statsbygg foreslår at interiørfredningen i Myntgata 5 (stallen) begrenses til å omfatte bygningens hovedkonstruksjoner. De ber om at gulvet i stallene unntas fra fredningen med begrunnelse i hensyn knyttet til dyrevelferd. De ber også om at stallboksene unntas fra fredningen, da disse er nyere konstruksjoner, samt at de er utsatt for spark fra hestene og derfor stadig må skiftes ut. Statsbygg foreslår at markbelegget i Rådhusgata 32B (ridehallen) unntas fra fredningen. De ber også om at omfang, formål og begrunnelse for fredning av ridehallen endres slik at teksten bedre samsvarer med bygningens utforming.

Byantikvaren i Oslo anbefaler fredning av Rytterkorpsets bygninger og mener at bygningenes plassering i det historiske forterrenget for Akershus festning styrker verneverdiene ytterligere. Byantikvaren orienterer dessuten i sitt høringssvar om planer om etablering av en fjordtrikkelinje øst-vest langs fjordbyen med ulike alternativer.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren er kjent med problemstillingene knyttet til dyrevelferd, og er innstilt på å finne løsninger på nødvendige tiltak. Når det gjelder bruk, viser vi til kap. 6.1 om forvaltning av fredete eiendommer.

Til interiørfredningen av stallboksene, viser vi til fredningsvedlegget for stallen og formålet med fredningen som er å bevare stallrommets uttrykk med boksinndeling. Vi har forståelse for at veggene i stallboksene må skiftes ut ved behov.

Når det gjelder innspill til gulvdekket (markbelegget) i ridehallen er innspillet tatt til følge.

6.4.8. Bastøy fengsel (vedlegg nr. 8)

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg foreslår å ta stabburet ut av fredningen, og plassere det i verneklasse 2, med begrunnelse i at dette er mer konsekvent i forhold til at de øvrige bygningene som ble oppført til gårdsbrukene før skolehjemstiden er plassert i verneklasse 2, samt at stabburet er i dårlig stand.

Vestfold fylkeskommune slutter seg til fredningsforslaget for bygningene på Bastøy, men ber om at rekken med Fastings røde telefonkiosker blir vurdert fredet. Det påpekes videre at Bastøy aldri har vært landfast, og at kaiområdet har hatt en viktig og sentral betydning på øya, noe som også er omtalt i landsverneplanen for justissektoren der kaianlegget sammen med tunet mellom de sentrale bygningene, parkområdet og veisystem er omtalt, men at dette ikke er tatt inn i fredningsforslaget. De ber derfor Riksantikvaren å vurdere fredning av de nevnte utomhusområdene. Videre mener de at hele jordbrukslandet på øya burde vurderes fredet etter kml. § 19 (områdefredning). Området er allerede båndlagt som landskapsvernområde eller

naturreservat, og de ber Riksantikvaren vurdere om dette er landskapsvernområdet gir tilstrekkelig vern av kulturlandskapet.

Riksantikvarens kommentarer:

Stabburet er arkitekttegnet til skolehjemmet og oppført allerede i 1900. Det er kulturhistorisk viktig for anlegget. Riksantikvaren mener det ikke er lagt fram nye opplysninger som tilsier ny verne vurdering av stabburet. Høringsinnspillet tas ikke til følge. Fredningen av stabburet opprettholdes.

Riksantikvaren takker for gode innspill til fredningens omfang. Vi har imidlertid i dette tilfellet ikke funnet grunn til å endre på fredningsomfanget som man er kommet frem til gjennom landsverneplanarbeidet. Når det gjelder områdefredning etter kml. § 19 må dette eventuelt vurderes i en annen sammenheng, da denne fredningen kun gjelder kml. § 22a. Riksantikvaren har på nåværende tidspunkt ikke tatt stilling til dette spørsmålet, eller om Riksantikvaren mener at området har godt nok vern siden det er båndlagt som landskapsvernområde eller naturreservat.

Når det gjelder de røde telefonkioskene av type 7909 som er tegnet av Georg Fredrik Fasting, foreligger det en verneavtale fra 2007 som omfatter 100 telefonkiosker lokalisert over hele landet. Ingen av telefonkioskene på Bastøy er omfattet av verneavtalen fra 2007.

6.4.9. Sem fengsel (vedlegg nr. 9)

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg foreslår å endre begrunnelsen, slik at verdiene ved ombyggingshistorien presiseres til å omhandle den første ombyggingen på 1860-tallet. De opplyser videre at det nå er kartlagt hvor de gamle arrestrommene lå i bygningen. Statsbygg gjør oppmerksom på at det foreligger konkrete planer for å ta bygningen i bruk til kontor/adm., og at dette vil kreve noe utvikling av arealene.

Vestfold fylkeskommune og Tønsberg kommune er positive til fredningen av inspektørboligen.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren har presisert ordlyden i begrunnelsen i henhold til innspill. Videre har vi også sett behov for å justere omfanget av interiørfredningen, og av den grunn tatt ut loftet av fredningen.

Utviklingstiltak ved bygningen krever dispensasjonsbehandling fra kulturminneforvaltningen.

6.4.10. Søndre Vestfold fengsel, Berg avdeling (vedlegg nr. 10)

Minnesteinen på Søndre Vestfold fengsel, Berg avdeling ble etter ny vurdering, som følge av nye saksopplysninger, tatt ut av fredningen etter høringsperioden. Minnesteinen fredes ikke.

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg foreslår å legge til en tekst i begrunnelsen om at de kulturhistoriske interessene i interiørene knyttes til eventuelle eldre overflater skjult bak dagens overflater.

Vestfold fylkeskommune og Tønsberg kommune anbefaler at det legges til en bestemmelse om at minnesteinen ikke skal flyttes fra anlegget på Søndre Berg, men at plassering innenfor eiendommen er av underordnet betydning. De mener videre det er uheldig at hovedbygningen, «Admis», ikke er foreslått fredet ut fra sin rolle som administrasjonsbygning/offisersmesse

i interneringsleiren under krigen eller ut fra sin alder og arkitektur, og ber Riksantikvaren å vurdere fredning. De ber Riksantikvaren også å vurdere en eventuell fredning av området etter kml. § 19 for å sikre at vesentlige, men overdekkete kulturminner fra krigen ikke går tapt.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren har ut fra innspill og ny informasjon som er kommet til presisert ordlyden i omfanget, formålet og i begrunnelsen i tråd med innspillene.

Vi takker for gode innspill og belysning av viktige kulturminner. Riksantikvaren er også enig i at «Admis» er verneverdig. Bygningen er i landsverneplanen for justissektoren plassert i verneklasse 2. Vi mener at det ikke foreligger nye opplysninger som tilsier en annen vurdering på nåværende tidspunkt.

Det er ikke aktuelt å sette i gang en enkeltfredning av området etter kml. § 19 nå, men vi vil ta med opplysningene inn i arbeidet med prosjektet «Krigens kulturminner» og fredningsstrategien som Riksantikvaren arbeider med.

6.4.11. Søndre Vestfold fengsel, Larvik avdeling (vedlegg nr. 11)

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg påpeker at Larvik avdeling har relativt dårlig teknisk stand og store behov for rehabilitering, og mener derfor at verneklasse 2 er mer riktig for denne eiendommen. De ber også om det tas inn i forskriften at fredningen ikke skal være til hinder for fortsatt drift.

Vestfold fylkeskommune er positive til fredning av Larvik fengsel, men ber Riksantikvaren å vurdere fredning etter kml. § 19 av utomhusarealene som viktig del av Herregårdanleggets nærmiljø.

Riksantikvarens kommentarer:

Det ble gjennom høringsuttalelse framsatt et ønske om at Larvik avdeling skulle tas ut av fredningen. Riksantikvaren har hatt god dialog med Statsbygg og Kriminalomsorgsdirektoratet om saken. Det er felles forståelse og enighet om at anlegget beholdes i verneklasse 1 (fredning), men at fredningen av interiør i fengselsbygget avgrenses og justeres. Nytt interiøromfang i fengselsbygget lyder: «kjeller, korridor i 1. og 2. etasje, samt et pauserom i sør-østre hjørne av 1. etasje. Celler er unntatt fredning.»

Når det gjelder bruk og eventuelt ny bruk viser vi til kap. 6.1 om forvaltning av fredete eiendommer.

Riksantikvaren er positiv til at det blir rehabilitert og samarbeider gjerne i prosessen. Et godt vedlikehold legges også gjennom en god forvaltningsplan.

I landsverneplanen er det statlig eiendom som er vurdert. Det er derfor ikke aktuelt å vurdere utomhusarealene rundt fengslet som del av Herregårdsanleggets nærmiljø da disse ikke er i statlig eie. Fylkeskommunen er ansvarlige for de ikke-statlige kulturminnene i fylket og dersom arealene blir truet vil dette være en del av fylkeskommunens håndtering av kulturminnene i sitt fylke.

6.4.12. Statens hus Arendal, Kirkegaten 2 B

Entra Eiendom, Aust-Agder fylkeskommune og Arendal kommune støtter ikke forslaget om fredning av Statens hus i Arendal.

Entra Eiendom påpeker at Statens hus er vurdert i flere omganger, senest i forbindelse med Entras egen landsverneplan, og at den da ble plassert i verneklasse 2, med eksteriør og interiør i hovedtrapperom og tidligere rettssal. De mener et slikt vern vil være tilstrekkelig, og peker også på at verneklasse 2 allerede er formalisert gjennom at eiendommen ligger i et område som er regulert til bevaring (Tyholmen). Entra finner det oppsiktsvekkende at justissektorens landsverneplan har gått utenfor den bygningsmassen man selv disponerer. Entra opplyser også at Politiet skal flytte ut i 2015, og at en utleieprosess med å skaffe ny leietaker vil bli mer problematisk dersom bygningen blir fredet.

Arendal kommune ønsker at videreutvikling av Statens hus følges opp i BYPLAN 2023, og påfølgende arealplaner.

Fortidsminneforeningen Aust-Agder avdeling er positive til fredningen av Statens hus i Arendal og mener dette er et viktig og påkostet signalbygg i byen som ligger i et utviklingsområde. De mener interiørfredningen bør utvides til også å omfatte politiets nåværende ekspedisjonslokaler, samt arrestceller.

Riksantikvarens kommentarer:

Med bakgrunn i høringsvarene har Riksantikvaren vurdert saken på nytt og kommet frem til at Statens hus Arendal ikke fredes.

Bygningen beholdes i landsverneplan for justissektoren, men verneklasse endres fra VK 1 til VK 2. Vernets omfang endres ikke (eksteriør og interiør i hovedtrapperom og tidligere rettssal).

6.4.13. Bergen tinghus (vedlegg nr. 13)

Statsbygg minner om at det foreligger et forprosjekt fra 2012 for oppgradering av tinghuset. De ber Riksantikvaren vurdere om dette bør gjenspeiles i forskriften.

Bergen kommune er positive til fredning av Bergen tinghus.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren har gjennomgått planene for oppgradering av tinghuset som innebærer at Nordhordland tingrett skal disponere hele bygningen. Riksantikvaren ser ikke at forskriften er til hinder for nødvendige tiltak for videre bruk av tinghuset. Det er allerede høy bevissthet om bygningens arkitektoniske kvaliteter. Vi ser likevel at loftet og kjelleren er av mindre betydning for fredningen og har valgt å ta disse ut av fredningsomfanget, med unntak av to rom i kjelleren (underetasjen). Loft og kjeller (minus to rom) er tatt ut av interiørfredningen.

6.4.14. Hordaland sivilforsvarsleir Espeland (vedlegg nr. 14)

Bergen kommune er positiv til fredning av fangeleiren fra 1940-45 med leirområde og gjenstående eks-tyske bygninger, men ber om at fredningen legger til rette for fortsatt museumsdrift, samt gi mulighet for å tilbakeføre deler av anlegget til slik det fremsto under okkupasjonsårene.

Stiftelsen Espeland fangeleir er enig i formålet med fredningen, men mener det er tatt lite hensyn til epoken fra 1942 til 1952, mens det er lagt stor vekt på perioden fra 1952, og frem til i dag. Stiftelsen Espeland fangeleir ber Riksantikvaren revurdere vedtaket om bygningen «kjøkken / messe», og at det blir i samsvar med kap. *Generelle bestemmelser* § 1-1 bokstav b, c, d og h. Stiftelsen Espeland ønsker fredning av interiør i kjøkken/messe og påpeker at utstyret i kjøkkenet er fra samme periode (slutten av 1950-tallet) som de tre rommene som er foreslått fredet i messe (kvinnebarakken), og at kjøkkenet fremdeles er ganske likt kjøkkenet fra 1942. Stiftelsen anbefaler at det i fredningen tas inn en passus om at Espeland leir vil gjennomgå en restaurering der enkelte elementer blir tilbakeført til opprinnelig tilstand slik fangeleiren var i perioden 1942 til 1952. Stiftelsen har også noen konkrete spørsmål og innspill vedrørende endring av kledning og utskifting av vinduer. De er enig i fredningen av utomhus, men bemerker at det på bilder fra 1948 ikke finnes trær eller busker i det skraverte området. I dag er området overgrodd og vaktårn er skult bak vegetasjon. Stiftelsen anbefaler at skog i det skraverte området fjernes.

Museum Vest stiller seg bak fredningsforslaget av Espeland fangeleir og at det er leirens historie mellom 1942-52 som er formålet for fredningen. De er likevel positive til at enkelte interiører ble tatt ut i fredningsforslaget. Museum Vest stiller seg undrende til forslaget om fredning av interiørene i tre rom i messen (lager, gang og oppvask). Museum Vest mener at Sivilforsvarsperioden vektlegges i eksteriørfredningen av bygningene i leiren og at det kan skape en utfordring å forholde seg til et bygg som representerer ulike perioder utvendig og innvendig. De spør om det for eksempel er mulig å tilbakeføre vinduene til de størrelsene fra fangeleiren, eller om materialer som i dag anses som farlig/giftig, som eternittplater på flere av veggene på kjøkken- og messebrakke og messen og overflatebehandlingen på vegger malt med giftig pcb-maling, er fredet. De spør om hvorvidt det er mulig å fjerne skog og flere sitkagraner i det fredete utomhusområdet for å få et uttrykk som ligner mer på leirområdet under krigen.

Forsvarsbygg Nasjonale festningsverk opplyser om at det er skjedd en ombygging av bygg 09 og bygg 10 i forskriften.

Riksantikvarens kommentarer:

I fredningsforslaget var det foreslått fredning av interiørene i tre rom i messen (lager, gang og oppvask). Riksantikvaren har på bakgrunn av høringssvarene gjort en ny faglig vurdering. Vi mener de nevnte interiørene er interessante og av kulturhistorisk verdi som del av Sivilforsvarsperioden til leiren. Vi har likevel valgt å endre formålet med fredningen slik at den kun omfatter perioden som fangeleir oppført under 2. verdenskrig, med senere etterbruk som internering av landssvikere og deretter tyske krigsforbrytere. Riksantikvaren har tatt høringssvarene til følge ved å endre formålet og ved ikke å frede interiørene i messen.

Bygningene er fredet slik som de står på fredningstidspunktet. Alle tiltak ut over vanlig vedlikehold skal omsøkes hos kulturminneforvaltningen før tiltak settes i gang. Dette gjelder både tiltak på fredete bygninger, interiører, uteområder og trær/vegetasjon. Dersom deler av bygningene, f.eks. vinduer, er i dårlig stand og må skiftes ut, vil blant annet tilbakeføring være et alternativ. Bestemmelsene i forskriftens § 1-4 regulerer dette. (Det er formålet ved fredningen (her som fangeleir oppført under 2. verdenskrig, med senere etterbruk som internering av landssvikere og deretter tyske krigsforbrytere) som vil ha betydning ved eventuell dispensasjonsbehandling i endringssaker.) Vi viser for øvrig til det som er sagt om forvaltning av fredete eiendommer under kap. 6.1.

Det er også kommet forslag om fredning av interiøret i kjøkken i kjøkken- og messebrakke. Riksantikvaren takker for innspillet. Vi har på nåværende tidspunkt ikke funnet grunn til å endre på fredningsomfanget som man er kommet frem til gjennom landsverneplanarbeidet.

Riksantikvaren har rettet opp feilen i navnene for *bygg 09* og *bygg 10*.

6.4.15. Ravneberget kommandoplass, radiomast, utkikkskiosk (vedlegg nr. 15)

Bergen kommune mener fredningsforslaget for Ravneberget bør utredes nærmere for radiomasten. De imøteser videre dialog i denne forbindelse.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren har i forbindelse med innhenting av skriftlig aksept hatt dialog med Bergen kommune. Det kom til enighet om fredning av utkikkskiosken hvis radiomasten ble tatt ut av fredningen. Riksantikvaren har gjort en nærmere vurdering av saken, og besluttet å ta radiomasten ut av fredningsforslaget. Anlegget er et viktig kulturminne som eksempel på observasjonspost fra den kalde krigens periode bygget av Sivilforsvaret, men vi mener historien likevel ivaretas ved at utkikkskiosken fredes.

Grunneier, som her er Bergen kommune, meldte i brev 18.02.2014 at de *ikke* samtykker til forenklet fredningsprosess (forskrift), og at fredningsforslaget for radiomasten må utredes nærmere. Riksantikvaren sendte 3. mai epost med orientering om at fredningsomfanget var redusert, ved at radiomasten ikke lenger foreslås fredet. Det ble på nytt sendt anmodning om aksept av forenklet fredningsprosess for Ravneberget kommandoplass, etter nytt og endret omfang. På bakgrunn av dette ble aksept gitt av grunneier (se kap. 4.1).

6.4.16. Hardanger tingrett, Sjogarden (vedlegg nr. 16)

Statsbygg foreslår at kjelleren, som er ombygget, og råloftet i hovedbygningen tas ut av fredningen. De minner også om at det foreligger et godkjent ombyggingsprosjekt for innpassing av blant annet rettsal. Videre foreslås en tilføyning til begrunnelsen for utomhus som knytter bygninger og utomhus nærmere sammen.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren er kjent med behovet for tilpasninger i hovedbygningen, og er enig i at kjeller og loft tas ut av fredningsomfanget. Fredningen av interiør er endret og omfatter interiøret i 1. og 2. etasje.

Ordlyden i fredningsbegrunnelsen for utomhus er omformulert i tråd med høringsuttalelsen. I tillegg er omfangsbeskrivelsen for utomhus presisert i tråd med innspill.

6.4.17. Vik fengsel (vedlegg nr. 17)

Kriminalomsorgsdirektoratet og Statsbygg mener det ikke er tilstrekkelig begrunnelse for å definere utomhus i fredningsklasse, og foreslår at hele utomhusarealet, inkludert muren og gårdsrommet, endres fra fredning (verneklasse 1) til verneklasse 2, med begrunnelse i at dette også vil gi mer helhetlig forvaltning av eiendommen som allerede er regulert til bevaring etter plan- og bygningsloven. De påpeker videre at fredningen av interiørene ikke må være til hinder for fortsatt drift.

Sogn og Fjordane fylkeskommune er positive til fredningen av Vik fengsel, men legger til grunn at fredningen ikke vil være til ulempe for videre utvikling, vedlikehold og eventuell utbygging av anlegget.

Riksantikvarens kommentarer:

Riksantikvaren er enig i at det legges en enhetlig forvaltning på hele utomhusarealet og fredningen av utomhus, inkludert muren og gårdsrommet er tatt ut av fredningen og satt i verneklasse 2 i tråd med høringsinnspillene.

Når det gjelder bruk og eventuelt ny bruk viser vi til kap. 6.1 om forvaltning av fredete eiendommer.

6.4.18. Trondheim fengsel, Leira avdeling (vedlegg nr. 21)

Kriminalomsorgsdirektoratet forutsetter at fredningsforslaget kun gjelder hovedbygningen.

Statsbygg gjør oppmerksom på at vinduene i hovedbygget er skiftet ut for ca. 10-12 år siden, og at de derfor ikke eksisterer i opprinnelig utførelse.

Trondheim kommune ber om at Leira avdeling ikke fredes på grunn av samfunnshensyn i forhold til mulig fremtidig byutvikling.

Riksantikvarens kommentarer:

Hovedbygningen på Leira har arkitektoniske og kulturhistoriske verdier som eksempel på formålsbygd skolehjem for jenter fra 1930-tallet. Riksantikvaren mener det ikke er kommet fram nye opplysninger som tilsier ny verne vurdering av Leira. Høringsinnspillet tas ikke til følge.

I fredningens formål er det presisert at formålet med fredningen er å sikre opprinnelige og eldre vinduer der slike finnes.

6.4.19. Nyrud politistasjon (vedlegg nr. 25)

Statsbygg foreslår at Elvenes-stabburet tas ut av fredningen, da dette er tilflyttet til eiendommen i 1989, og derfor ikke del av hovedformålet med fredningen av Nyrud, som er bureisningsbruket.

Statsbygg foreslår også å redusere interiøromfanget i hovedbygningen, til kun å omfatte planløsning og opprinnelige overflater og interiørelementer.

Riksantikvarens kommentarer:

Det ble gjennom høringsuttalelse framsatt et ønske om at Elvenes-stabburet skulle tas ut av fredningen. Riksantikvaren har hatt god dialog med Statsbygg om saken og er kommet til enighet om at stabburet fredes, men at ordlyden endres slik at det kommer tydeligere fram at stabburet er tilflyttet og av usikker opprinnelse.

Riksantikvaren har vurdert Statsbygg sitt forslag om å redusere interiøromfang i hovedbygningen. Vi mener at fredningens omfang ikke er til hinder for god bruk av bygningen. Omfang interiør endres ikke.

7. Følger av fredningen

Forskriften har bestemmelser som skal bidra til å sikre formålet med fredningen. Bestemmelsene for sektorens fredete byggverk og anlegg vil fremkomme av forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer kap. 1. Kulturminnelovens bestemmelser gjelder utfyllende i tillegg til forskriftens spesielle bestemmelser.

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold. Generelt må ingen rive, skade, bygge om eller flytte, skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller foreta andre endringer som går lenger enn vanlig vedlikehold. Med vanlig vedlikehold menes å ta vare på og reparere de eksisterende bygningselementer og detaljer som dører, vinduer, listverk, gerikter og overflatebehandlingen.

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete byggverk og anlegg. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete byggverk er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre elementene. Vedlikehold av fredete byggverk og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

Tiltak ut over vanlig vedlikehold på fredete byggverk og anlegg krever tillatelse etter forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer kap. 1, § 1-4 jf. kulturminnelovens § 15a. Dette gjelder også for fast inventar i de byggverk og anlegg der interiøret omfattes av fredningen, større løst inventar som omfattes, samt for park- og grøntanlegg med tilhørende elementer som inngår i fredningen.

I henhold til forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer kap. 1, § 1-4 jf. kulturminneloven § 15a kan Riksantikvaren eller den Riksantikvaren gir myndighet (forvaltningsmyndigheten) - i særlige tilfeller gjøre unntak fra fredningen og fredningsbestemmelsene for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i kulturminnet (dispensasjon). Dersom et fredet byggverk går ut av statlig eie er det fylkeskommunen eller Sametinget som er dispensasjonsmyndighet. Det følger av ansvarsforskriften § 12 nr. 2.

Søknad om tillatelse sendes dispensasjonsmyndigheten som avgjør om tiltaket kan iverksettes eller ikke. Oppstår det tvil om hva som kan anses som vanlig vedlikehold, skal dispensasjonsmyndigheten likeledes kontaktes.

8. Økonomiske og administrative konsekvenser

I henhold til utredningsinstruksen fastsatt ved kgl.res. 18. februar 2000 og revidert ved kgl.res. 24. juni 2005 skal økonomiske og administrative konsekvenser av fredningen utredes.

I samsvar med kravene i forvaltningsloven er følgene av fredningen godt opplyst, både gjennom det arbeidet sektorene har gjort i prosessen med utvelgelsen av de objekter som skal fredes, og gjennom høringen. Ved at eierne ved fagdepartementene med underliggende virksomheter selv har deltatt i denne prosessen, har de underveis også vurdert konsekvensene ved ulike former for vern, i dette tilfelle fredning. Alle eiere og en rekke organisasjoner har også hatt anledning til å uttale seg i forbindelse med høringen.

I samråd med sektorene har Riksantikvaren lagt vekt på å komme frem til forslag som ivaretar de nasjonale verdiene av statens eiendommer, og som samtidig legger til rette for utnyttelse av eiendommene. Fredningen griper ikke inn i eksisterende bruk.

Vi vil også påpeke at staten allerede i dag har et ansvar for å ivareta og sikre sine eiendommer og de verdier disse representerer. I Fornyings- og administrasjonsdepartementets (nåværende Kommunal- og moderniseringsdepartementet) sin rettleiding "Forvaltning av statens kulturhistoriske eiendommer – Overordna føresegner gitt i kongeleg resolusjon, med utfyllande rettleiing" er de økonomiske konsekvensene ved bl.a. fredning vurdert. I kapittel 1.4 "Finansiering" fremgår det at det er innført husleiesystem i store deler av statlig sektor. Det heter i kapittel 1.4:

"[...]at ved balanseføring og verdisetjing av kulturhistoriske eiendommer i statens egne husleigesystem, bør det opnast for at det kan takast omsyn til at husleige pr. arbeidsplass skal vere tilnærma lik det som er tilfellet i meir moderne bygg til same formål. Dette for å korrigere for lågare arealeffektivitet og høgare vedlikehaldskostnader i mange kulturhistoriske bygningar. Formålet er at leigetakarane ikkje skal lide økonomisk for at dei held til i eit kulturhistorisk bygg, og at staten legg til rette for aktiv bruk av desse eiendommene. Det er det beste vernet. Løyvingar til forvaltning, drift og vedlikehald av dei kulturhistoriske eiendommene som ikkje har brukarar/leigetakarar, eller av andre årsaker ikkje vert innlemma i ei husleigeordning, bør i størst mogleg grad synleggjerast i statsbudsjettet under det departementet som er ansvarleg for eiendommen. Dermed får løyvande styresmakt betre oversikt over kva eiendommer dette dreier seg om, og ein sterkare og meir direkte innverknad på løyvingane til viktige kulturhistoriske eiendommer i statens eige. Elles kan midlane som vert avsette til dette formålet vere vanskelege å identifisere i statsbudsjettet."

En fredning vil i de tilfeller det ved dispensasjon settes vilkår som fordyrer arbeidet innebære økte kostnader for eier. Dette forutsettes håndtert gjennom statens eget husleiesystem og innenfor de til enhver tid gjeldende budsjetter.

Forvaltningsansvaret når det gjelder dispensasjonsmyndigheten ligger hos Riksantikvaren eller den Riksantikvaren gir myndighet. Ressursbehovet vil avhenge av omfanget av dispensasjonsbehandlinger. Riksantikvaren vil håndtere arbeidet med forskriften og kapittel 2 flg. innenfor de til enhver tid tilgjengelige ressurser.

For bygninger i privat eie er det anledning til å søke om økonomisk tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider. Dersom det blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf. § 15a annet ledd. Fylkeskommunen kan gi opplysninger om frist for innsendelse av og krav til søknad. Mer informasjon finnes i Riksantikvarens informasjonsark "Å eie et fredet hus".

9. Forvaltningsplan

Det skal utarbeides forvaltningsplan for byggverk og utomhusområder som fredes etter denne forskrift, jf. SKE-forskriften § 1-5. Forvaltningsplanene skal forelegges Riksantikvaren. Riksantikvaren er positiv til videre prosess vedrørende dette, og kan gjerne bidra til å finne gode rutiner sammen med sektoren.

Frist for forvaltningsplan er gitt i SKE-forskriften § 10-2.

Det stilles ikke krav til at private eiere skal utarbeide forvaltningsplan.

10. Forhold knyttet til naturmangfoldloven

Prinsippene i lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) §§ 8-12 skal legges til grunn ved offentlig myndighetsutøvelse som berører naturmangfoldet.

Riksantikvaren har gjort søk i Artsdatabankens Artskart og Naturbasen til Miljødirektoratet for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Det er søkt på hver eiendom som er berørt av SKE-forskriften kapittel 10.

Riksantikvarens sammenstilling av funn som registrert i Artskart eller Naturbasen ble lagt ved høringsbrevet av 27. november 2013 til uttalelse. Det kom ikke inn merknader til dette eller informasjon om andre kjente funn til høringen.

Etter vurdering av fredningsforslagets konsekvenser for naturmangfoldet i tråd med bestemmelsene i naturmangfoldloven kan ikke Riksantikvaren se at fredningen vil påvirke naturmangfoldet i negativ retning på noen av eiendommene.

11. Verneklasse 2

Byggverk og anlegg tatt med i landsverneplanen i verneklasse 2 skal i henhold til kongelig resolusjon 1. september 2006 "*Om overordna føresegner om forvaltning av statlege kulturhistoriske eigedommar*" være underlagt et selvpålagt statlig internt vern, og skal forvaltes slik at de kulturhistoriske verdiene ivaretas. Det anbefales at byggverk og anlegg i verneklasse 2 reguleres til hensynssone etter plan- og bygningsloven. Riksantikvaren vil i dialog med Justis- og beredskapsdepartementet og forvaltere få bekreftet det endelige omfanget av verneklasse 2 i etterkant av fredningsvedtaket. Verneklasse 2 inngår ikke i fredningsvedtaket og behandles ikke ytterligere i dette brevet.

Det er gjennom høringsuttalelsene også kommet noen spørsmål om verneklasse 2. Disse forholdene vil Riksantikvaren ta opp med de enkelte.

12. Vedtakelse, kunngjøring, tinglysing og salg

Kapittel 10 fredete eiendommer i justissektorens landsverneplan er ved vedtakelsen gjort til en del av forskrift om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer av 9. november 2011 nr. 1088 ved en endringsforskrift.

Forskriften kunngjøres i Norsk Lovtidend avd. I.

Vedtak om fredning ved forskrift er ikke et enkeltvedtak etter forvaltningsloven og kan ikke påklages.

For eiendommer som i dag er i privat eie vil fredningen bli tinglyst som en heftelse på eiendommen. Riksantikvaren sender inn dokumentene til Statens kartverk med kopi til eier. Riksantikvaren dekker kostnadene til tinglysningsavgift.

Orientering om avhending, kopi av skjøte og opplysning om navn og adresse til nye eiere må sendes til Riksantikvaren umiddelbart etter at salg er gjennomført. Dette blant annet for at Riksantikvaren skal kunne gjennomføre tinglysning av fredete objekter som går ut av statlig eie.

Vennlig hilsen

Jørn Holme

Hanna Kosonen Geiran

Vedlegg:

- Forskrift 9. november 2011 nr. 1088 om fredning av statens kulturhistoriske eiendommer:
 - Kapittel 1. Generelle bestemmelser
 - Kapittel 10. Fredete eiendommer i justissektorens landsverneplan

Elektroniske vedlegg (ikke vedlagt):

- Vedlegg til SKE-forskriften kapittel 10 (nr. 1-25)
(Disse vedleggene er tilgjengelige på www.riksantikvaren.no)